РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 26

Заснований в 1996 році

Рівне – 2003

ББК 74.20
О - 59
УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379
Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.
Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 26. — Рівне: РДГУ, 2003. — 170 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії педагогіки, психології, дидактики, історії педагогіки, методики навчання, виховання, розвитку, трудової та графічної підготовки і профорієнтації дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:
Хом'як Іван Миколайович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:
Янцур Микола Сергійович *– кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).*

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);
Воробйов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);
Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний університет „Рівненський економіко-гуманітарний інститут" ім. академіка Степана Дем'янчука);
Карпенчук Світлана Григорівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);
Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);
Левківський Михайло Васильович – доктор педагогічних наук, професор (Житомирський державний педагогічний університет ім. Івана Франка);
Лисенко Неля Василівна – доктор педагогічних наук, професор (Прикарпатський державний педагогічний університет ім. В.Стефаника);
Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);
Малафіїк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);
Мітюров Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);
Павелків Роман Володимирович – кандидат психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);
Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів);
Пальчевський Степан Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);
Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет "Острозька Академія");
Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);
Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);
Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол №9 від 25.04.2003 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: *33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет*

ISBN 966 — 7281 — 07 — 7.
© Рівненський державний гуманітарний університет, 2003

Завдання з формування підвищеного рівня призначені для школярів з творчим потенціалом. Вони відрізняються збільшенням кількості логічних операцій у стандартних завданнях, а також введення нестандартних за формою подачі, фабулою, способом розв'язування задач. Для розвитку пізнавальних здібностей пропонуємо творчу роботу над задачами, завдання з логічними навантаженнями або елементи випереджувального навчання.

Вправи, спрямовані на формування навичок контролю і взаємоконтролю. З метою здійснення контролю за засвоєнням таблиць додавання і віднімання на кожному уроці використовуємо різні його форми: фронтальне опитування, індивідуальне опитування, письмові роботи.

У первинному опитуванні учням давалась можливість сприймати компоненти табличного додавання та віднімання з допомогою записаної на дошці. Після того, як учні стали відповідати безпомилково, таблиця знімалась з дошки. Приклади пропонувалися спочатку по порядку. І тільки тоді, коли учень знав без помилок табличні результати по порядку, йому пропонувалися приклади врозбивку.

Поступовість у переході учнів від зорового сприймання компонентів табличного додавання та віднімання до чисто слухового сприймання, в переході від заучування таблиці по порядку до заучування її врозбивку значно полегшує учням запам'ятовування табличних результатів. У фронтальному опитуванні прагнемо охопити якнайбільше учнів. Оскільки деяким учням інколи доводиться відповідати всього на одне запитання, поряд з фронтальним опитуванням проводимо індивідуальне. Під час проведення індивідуального опитування практикуємо таку роботу: діти класу задають запитання учневі, викликаному для відповіді.

Прийоми взаємоопитування та самоопитування у взаємозв'язку з індивідуальним опитуванням сприяють не тільки здійсненню контролю та корекції знань, але й об'єктивному їх оцінюванні.

Запропоновану нами методику вивчення табличного додавання та віднімання з переходом через десяток охарактеризовано у системі вправ, якою передбачається поступове зростання складності завдань і самостійність учнів при їх виконанні. Враховуючи положення та результати психолого-педагогічних досліджень, організації навчальної діяльності молодших школярів, ми планували роботу по формуванню в учнів знань табличних прийомів виконання додавання і віднімання з переходом через десяток так, щоб сприймання цих дій, розуміння їх, запам'ятовування, відтворення і застосування здійснювалося свідомо, у взаємозв'язках з іншими діями, щоб у процесі засвоєння знань кожна дитина бачила кінцеву мету, шляхи її досягнення, вміла здійснювати самоконтроль на кожному кроці в процесі здобування міцних, довготривалих знань таблиць додавання і віднімання з переходом через десяток.

Проведена робота не вичерпує всіх аспектів проблеми. Можливими напрямами наступних досліджень даної проблеми можуть бути:

1) відпрацювання та перевірка навичок табличного додавання і віднімання з переходом через десяток за допомогою комп'ютерних програм;
2) залежність ефективності вивчення таблиць додавання і віднімання від психологічних особливостей дітей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богданович М.В. Математика: Підручник для 2 кл. чотирирічн. і 1 кл. трирічн. поч. шк.- 6-е вид. – К.: Освіта, 1994. – 208с.
2. Богданович М.В. Методика вивчення нумерації і арифметичних дій в початковій школі: Навч. посібник. – К.: Вища школа, 1991. – 208с.
3. Кочина Л., Листопад Н. Особливості навчання другокласників за новим пробним підручником з математики // Початкова школа. – 2002. - № 4. – С. 21-24.
4. Хроборт В. Різнорівневі завдання на уроках математики //Початкова школа. – 1997. – № 1. – С. 20-26.

Одержано редакцією 29.02.2003

УДК: 372. 51:373.3.025:371.214 .114 **Е.О.СІЛКОВА**

ПЕРЕДУМОВИ ОСОБИСТІСНО-ЗОРІЄНТОВАНОГО ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ ЧИСЛА У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У наукознавстві доведено, що розгляд будь-якої проблеми слід розпочинати з виявлення передумов і причин її появи. Особистісно-зорієнтоване навчання з'явилося тому, що традиційна система освіти перестала задовольняти як потреби оновленого суспільства, так і запити кожної окремо взятої особистості. Аналіз педагогічної і методичної літератури (роботи Ш.Амонашвілі, І.Беха, О.Бугайова, Ю.Гільбуха, О.Ланкова, М.Метельського, С.Подмазіна, Б.Ступарика, І.Якиманської та ін.) свідчить, що вже досліджені деякі аспекти появи такого феномену як особистісно-зорієнтоване навчання, зокрема проаналізовано внесок українських вчених у модернізацію шкільної математичної освіти, виявлено роль вітчизняних дослідників у розробці та впровадженні диференційованого навчання, висвітлено участь методистів у розбудові системи розвивального навчання тощо. Однак значний інтерес являють проблеми, пов'язані з впровадженням у практику роботи шкіл системи особистісно-зорієнтованого навчання. Треба дослідити наявність передумов для впровадження такої системи, дати відповідь на питання – чи є в історії методики викладання математики підґрунтя для

запровадження особистісно-зорієнтованого формування числових уявлень у молодших школярів? З цією метою проведемо історико-педагогічний аналіз змін у підходах до методики формування поняття про число.

Досліджуючи передумови особистісно-зорієнтованого формування числових уявлень у молодших школярів, ми вважали за необхідне виділити принаймні два аспекти: по-перше, проаналізувати теорії побудови множини цілих невід'ємних чисел з точки зору наявності в них можливостей для здійснення особистісно-зорієнтованого підходу до формування поняття числа; а по-друге, дослідити теоретико-методичні основи формування числових уявлень у молодших школярів з точки зору їх придатності для запровадження такої системи навчання. Зупинимося спочатку на першому аспекті.

Із курсу математики відомо, що існує принаймні три теорії цілих невід'ємних чисел: 1) кількісна або теоретико-множинна, в якій число трактується як спільна властивість класу скінченних еквівалентних множин; 2) порядкова або аксіоматична, в якій натуральне число визначається з допомогою системи аксіом та операції – "слідувати за..."; 3) теорія, яка розглядає ціле невід'ємне число як результат вимірювання величин. Аналіз цих теорій засвідчує, що основними поняттями у кожній з них є **число**, **величина**, **відношення**, **множина**. Залежно від порядку їх слідування можна побудувати різні курси математики у початкових класах.

У діючих підручниках з математики для I-IV класів М.Богдановича в основу курсу математики покладено теоретико-множинну або кількісну теорію, а формування поняття числа відбувається через розгляд скінченних предметних множин і операцій над ними. Такий підхід до формування числових уявлень у молодших школярів створює певні передумови для здійснення особистісно-зорієнтованого підходу. Його слід використовувати для тих учнів, які вміють лічити, виконувати операції над множинами, потребують наочної опори у вигляді знайомих ще з дошкільного періоду предметів оточуючої дійсності. Разом з тим у такому підході формування поняття числа було б неповним, якби не використовувалися дві інші теорії. Саме тому діти знайомляться з порядковим значенням числа і одержують числа внаслідок вимірювання величин.

Програма з математики, що виконується за технологією розвивального навчання В.Давидова і покладена в основу побудови початкового курсу математики, застосовує теорію натуральних чисел, яка розглядає їх як міру величин. Діти спочатку розглядають величини, вчаться їх порівнювати як однорідні, аналізують відношення **дорівнює**, **менше**, **більше**, а лише пізніше з'являється поняття **число**. Така побудова початкового курсу математики створює умови для особистісно-зорієнтованого формування числових уявлень у тих дітей, які не одержали ніякої підготовки до навчання в школі, не вміють лічити, не вміють оперувати множинами, мають нерозвинене абстрактне мислення тощо. Керуючись даними про індивідуальні особливості дітей свого класу, вчитель може відповідним чином будувати процес формування у них поняття числа. Разом з тим і цей курс математики також не може обходитися без двох інших теорій.

Поряд з іншими експериментальними школами існує курс математики початкової школи, в якому за основу обрано порядкову або аксіоматичну теорію цілих невід'ємних чисел. Він також має достатньо передумов для особистісно-зорієнтованого формування числових уявлень у тих школярів, які вміють та охоче займаються встановленням порядку, операціями над множинами, не відчувають дискомфорту від елементів, з яких складаються множини тощо. Зазначимо, що і така побудова курсу математики початкових класів не обходиться без використання інших теорій для повноцінного формування поняття числа. Отже, віддаючи перевагу певній теоретичній основі формування числових уявлень у молодших школярів, вчитель має, з одного боку, усвідомлювати особливості математичного змісту представленого у підручниках матеріалу для формування поняття числа, а з іншого, – вивчивши індивідуальні особливості кожної дитини свого класу, може віддати перевагу тим вправам, які створять оптимальні умови для формування числових уявлень у конкретних учнів. Разом з тим, вчитель має потурбуватися і про те, щоб використати можливості кожної теорії для розвитку якостей особистості школяра. Зробити це можна завдяки використанню теорії цілих невід'ємних чисел. Така організація навчального процесу матиме особистісно-зорієнтоване спрямування.

Проаналізувавши можливості різних теорій цілих невід'ємних чисел для особистісно-зорієнтованого формування числових уявлень у молодших школярів, перейдемо до розгляду інших аспектів проблеми.

Історія розвитку методичної науки свідчить, що різні методисти віддавали перевагу якомусь способові формування поняття числа. На основі проведених спостережень за процесом формування поняття числа у дітей віком від 1-2 до 10 років частина методистів дійшла висновку, що основною операцією, з допомогою якої формується поняття числа, є лічба. Виходячи з цього, вони пропонували використовувати для формування поняття числа лише операцію лічби. Враховуючи, що з допомогою лише однієї операції неможливо сформувати повноцінні числові уявлення, зазначимо, що такий підхід можливо використовувати для тих учнів, які знають правило встановлення чисельності скінченної множини, назви числівників та порядок їх слідування тощо. Отже, на основі відомостей про індивідуальні особливості своїх вихованців вчитель використовує саме такий підхід, не забуваючи про необхідність розвитку інших якостей учнів.

Видатний німецький методист В.Лай і його послідовники стверджували, що числові уявлення у дітей виникають і розвиваються внаслідок споглядання предметів у просторі та часі. Якщо деякі учні класу орієнтуються у просторі і часі, вміють спостерігати і порівнювати, то для усунення труднощів на перших етапах формування у них числових уявлень треба використовувати саме ці операції. Однак не можна абсолютизувати одну операцію, бо число має різноманітні ознаки і сфери використання у практичній діяльності

людини. [8]

Видатний психолог у галузі навчання математики молодших школярів ХХ століття Н.Менчинська стверджувала, що числові уявлення формуються на основі об'єднання двох задач: задачі сприймання і задачі лічби. Отже, для формування числових уявлень пропонується вже дві операції, розширюються можливості використання вчителями особистісно-зорієнтованого підходу. Застосування зазначених операцій створює умови для врахування індивідуальних особливостей принаймні двох груп школярів. [10]

Реалізуючи свій підхід до формування поняття числа, П.Гальперін і В.Давидов розкривають дітям ту властивість об'єктів, яка є їх кількісною характеристикою [5]. Дією, за допомогою якої виявляється ця властивість, є порівняння об'єктів за такими параметрами як довжина, площа, об'єм, проміжок часу, маса тощо, тобто порівняння величин. Саме ця дія розкриває суть відношень **дорівнює**, **менше**, **більше**, а тому формування поняття числа розпочинається з формування міри: введення міри з ретельною якісною і кількісною диференціацією, виділення за допомогою міри окремих параметрів об'єктів, перетворення конкретних значень величини в множину, взаємно однозначна відповідність цих множин, їх порівняння і, нарешті, введення одиниці, а потім решти чисел і дій над ними.

Значний внесок у розробку методики формування поняття натурального числа вніс видатний український психолог Г.Костюк, який вважав, що основною операцією, з допомогою якої виникає поняття числа, є встановлення взаємно однозначної відповідності між елементами двох множин, що розглядаються [6]. Завдяки цьому однією з основних операцій стала операція встановлення взаємно однозначної відповідності між елементами двох множин, що порівнюються. Цінність висновку Г.Костюка, на нашу думку, полягає в тому, що вперше пропонується нова операція, за допомогою якої формуються числові уявлення дітей. Ще у дошкільному віці діти дуже часто практично виконують зазначену операцію під час ігрової діяльності. А це дозволить усунути у навчальному процесі зайві труднощі та використати наявний у школярів досвід для формування поняття числа. Обізнаність вчителя з індивідуальними особливостями своїх учнів допоможе з успіхом використати особистісно-зорієнтований підхід під час формування у них числових уявлень.

Найповніше результати дослідження проблеми походження поняття числа представлені відомим українським психологом Г.Костюком у його роботах [6;7]. Головними висновками проведених ним досліджень, на наш погляд, є, по-перше, думка про хибність спроб знайти джерело поняття числа в окремо взятому аспекті пізнання дітьми оточуючих їх предметів: в спогляданні груп предметів чи в перебиранні їх, в симультанності чи сукцесивності вражень, в розрізненні предметів чи їх ототожнюванні тощо; по-друге, думка про те, що діти приходять до усвідомлення кількості в процесі скерованого дорослими дійового пізнання множин предметів через лічбу елементів множини предметів, встановлення взаємно однозначної відповідності між порівнюваними множинами тощо. Проведене Г. Костюком дослідження формування поняття натурального числа і нуля вказує на необхідність використання особистісно-зорієнтованого підходу через різноманітні вправи з множинами відповідно до індивідуальних особливостей дітей. За допомогою таких практичних завдань відбувається абстрагування кількісної сторони множин предметів від їхніх інших властивостей – просторового розміщення, матеріалу виготовлення, форми, кольору, тощо.

Таким чином, на основі проведеного дослідження можна твердити про наявність як математичних, так і методичних передумов для здійснення особистісно-зорієнтованого формування числових уявлень у молодших школярів. Однак практика роботи школи переконливо довела, що у формуванні числових уявлень беруть участь всі зазначені операції: лічба, споглядання у просторі і часі, встановлення взаємно однозначної відповідності тощо. Більше того, відповідно до індивідуальних особливостей дітей, для правильного формування поняття числа різноманітні операції відіграють різну роль, а тому вчитель повинен бути обізнаним з індивідуальними особливостями учнів. Така інформація повинна бути одержаною на основі науково обґрунтованого діагностування, а не лише на підставі щоденних спостережень. Для успішного впровадження системи особистісно-зорієнтованого навчання математики молодших школярів недостатньо лише передумов, а потрібно переконати вчителів у результативності такої роботи, необхідності оволодіння теоретико-методичними основами її проведення та підготувати відповідні методичні матеріали. Саме це повинно стати предметом подальших методичних досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амонашвили Ш.О. Личностно-гуманная основа педагогического процесса. – Минск: Университетское, 1990. – 490с.
2. Андронов И.К. Развитие понятия числа и действий над числами. – М.: Учпедгиз, 1962. – 376с/
3. Бех І. Д. Особистісно-зорієнтоване виховання. – К.:Освіта, 1998. – 204с.
4. Бородін О.І. Історія розвитку поняття про число і системи числення. – К.: Рад. шк., 1978. – 103с.
5. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения. – М.: Просвещение, 1966. – 92с.
6. Костюк Г.С. Навчання і розвиток особистості. – К.: Рад. шк., 1968. – 96с.
7. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. //За ред. Л.М.Проколієнко; Упорядники: В.В.Андрієвська, Г.О.Балл, О.Т.Губко, О.В.Проскура. – К.: Рад.шк., 1989. – 608с.
8. Лай В.А. Руководство к первоначальному обучению арифметике, основанном на результатах дидактических опытов. – М., 1916. – 82с.

9. Ланков О.В. До історії розвитку передових ідей в російській методиці математики. – К.: Рад. шк., 1953. – 104с.
10. Менчинская Н.А. Психология обучения арифметике. – М.: Учпедгиз, 1955. – 432с.

Одержано редакцією 27.02.2003

УДК: 372.47:51(07) **Н.В.Гібалова**

СИСТЕМА ВПРАВ ЯК ЗАСІБ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Засоби навчання повинні складати єдиний комплекс і бути призначені для кращого засвоєння математичних знань. Вони мають бути тісно пов'язані з підручником як основним засобом навчання і відповідати меті формування в учнів математичних понять і умінь. Особлива роль відводиться системі диференційованих вправ як засобу особистісно орієнтованого навчання математики.

Класифікація вправ може здійснюватися за різними ознаками – формою, змістом, навчальною метою і місцем вправ у навчальному процесі залежно від змісту, рівнів навчального матеріалу, тощо.

В основу розробленої нами системи вправ для формування математичних понять, умінь та навичок була покладена типологія вправ, запропонована В.О. Онищуком [2]. У дослідженнях В.О.Онищука вправа – це цілеспрямоване повторення учнями певних дій і операцій з метою засвоєння понять і формування на їх основі навичок і умінь. На відміну від інших авторів, В.О.Онищук враховує дидактичні функції вправ.

Розробка системи вправ здійснювалася з урахуванням Державного стандарту початкової системи освіти в Україні, мети особистісно орієнтованого навчання математики у початкових класах і має задовольняти таким вимогам:

– відповідати основним дидактичним принципам навчання; конкретній дидактичній меті уроку, етапу навчання і погоджуватися з формами навчальної роботи; диференційованим програмовим вимогам; структурним компонентам навчально-пізнавальної діяльності;
– враховувати психолого-педагогічні особливості формування математичних понять, умінь та навичок; рівні вимог до їх формування, визначені у державному стандарті початкової освіти; зв'язки наступності та перспективності;
– реалізовувати прикладну спрямованість навчання.

Така система диференційованих вправ сприяє глибокому засвоєнню понять, умінь і навичок, дозволяє організувати на уроці активну пізнавальну діяльність учнів різних **типологічних груп**.

Об'єднуючи учнів у групи, вчитель отримує можливість організувати навчання, різне за змістом, рівнем складності, обсягом завдань, тобто врахувати індивідуальні особливості школярів. У зв'язку з цим методи, форми і засоби навчання при роботі з кожною групою будуть мати свої особливості.

У психолого-педагогічній літературі зустрічаються різні підходи до типології учнів за їхніми індивідуальними особливостями та визначення оптимальної кількості таких груп**.** Враховуючи результати досліджень психологів та педагогів поділ, учнів на типологічні групи можливо здійснювати за рівнями **научуваності** та **навченості**.

Научуваність – це сукупність інтелектуальних властивостей людини, від яких при всіх інших рівних умовах залежить успішне навчання [1]. Під час організації навчання математики в умовах рівневої диференціації доцільно орієнтуватися на три рівні научуваності:

Високий рівень научуваності: загальні схеми виконання завдань засвоюються у процесі їх первинного пояснення. У багатьох випадках учні можуть самостійно знаходити розв'язання змінених і ускладнених завдань.

Середній рівень научуваності: способи виконання типових завдань засвоюються після розгляду кількох зразків, змінені й ускладнені завдання розв'язуються з використанням вказівок учителя.

Низький рівень научуваності: під час засвоєння нового матеріалу виникають певні труднощі, у багатьох випадках необхідна певна допомога, матеріал обов'язкового рівня опановується після досить тривалого тренування, здатність до самостійного виконання змінених і ускладнених завдань, як правило, не проявляється.

Рівень научуваності кожного учня з'ясовується за зовнішньою її ознакою – "темпом просування в навчанні", який визначається кількістю однотипних вправ, необхідних для формування узагальнень. Цей критерій є важливим для організації навчання "у зоні найближчого розвитку".

У психолого-педагогічній літературі виділяють такі критерії **навченості:** повнота, обсяг, системність, міцність, усвідомленість, дієвість, самостійність, глибина, конкретність, узагальненість тощо. Визначити у шкільній практиці **навченість** кожного учня, враховуючи всі ці критерії, немає можливості. Отже, доцільно орієнтуватися на класифікацію рівнів навченості, визначених І.М.Чередовим [3].

Вищий рівень навченості: учні у будь-якій навчальній ситуації демонструють міцні знання раніше вивченого матеріалу для виділення істотних ознак поняття; складання орієнтовної основи нового вміння; узагальнення.

ЗМІСТ

Передмова ... 4
1. **Постоловський Р.М.** ... 5
ЧАСТИНА І. ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ... 7
2. **Павелків Р.В.** Молодший школяр у моральному вимірі міжособистісних відносин ... 7
3. **Кіндрат В.К.** Формування національної свідомості молодших школярів ... 12
4. **Кочкарьова Л.Б.** Громадянське виховання молодших школярів ... 17
5. **Зубілевич М.І.** Формування активної життєвої позиції сучасного підлітка (на прикладі скаутів) ... 20
6. **Хорошковська О.Н.** До проблеми розвитку українського комунікативного мовлення першокласників ... 22
7. **Коваль Г.П.** Фонетичні знання, уміння та навички у мовно-мовленнєвому курсі початкового навчання української мови ... 24
8. **Лещенко Г.П.** Мовленнєва компетенція як основний компонент комунікативної україномовної компетенції школярів. ... 29
9. **Михасюк Т.В.** Мовленнєвий розвиток молодших школярів засобами народознавства (на матеріалі народного календаря) ... 33
10. **Пономарьова К.І.** Система лексичних вправ як засіб формування комунікативних умінь молодших школярів ... 36
11. **Петрук О.М.** Про застосування функціонально-комунікативного підходу під час вивчення граматичного матеріалу. ... 39
12. **Артемова О.І.** Модель розвитку креативного мовлення молодших школярів: теоретичні та практичні аспекти ... 41
13. **Шевчук Т.Б.** Реалізація лінгвістичного компонента у змісті навчання української мови в початкових класах ... 45
14. **Лук'яник Л.В.** Етимологічний аналіз як засіб розвитку мовлення. ... 48
15. **Коченгіна М.В.** Пропедевтика складного речення у початкових класах як складова повноцінного мовленнєвого розвитку молодших школярів ... 51
16. **Захарчук З.О.** Особливості навчання молодших школярів виразно читати ... 54
17. **Суржук Т.Б.** Диференційоване навчання на уроках читання ... 58
18. **Борова В.Є.** Логоказка як засіб коригування звукової культури мовлення старших дошкільників і молодших школярів ... 62
19. **Маліновська Н.В.** Особливості мовної підготовки дітей до школи ... 64
20. **Якимчук Р.І.** Корекція мовлення першокласників ... 66
21. **Прищепа О.Ю.** Формування графічних навичок письма у першокласників ... 68
22. **Сілков В.В.** Теоретико-методичні основи особистісно-зорієнтованого формування поняття числа у молодших школярів ... 70
23. **Приймак О.П.** Методика вивчення табличного додавання і віднімання з переходом через десяток ... 74
24. **Сілкова Е.О.** Передумови особистісно-зорієнтованого формування поняття числа у молодших школярів ... 79
25. **Гібалова Н.В.** Система вправ як засіб диференціації навчання математики в початкових класах ... 82
26. **Шутяк В.Г., Шутяк Ж.В.** Міжпредметні зв'язки у навчанні молодших школярів (на матеріалі уроків трудового навчання й математики) ... 84
27. **Шпакова В.С.** Врахування вікових особливостей 6-річних першокласників в організації навчальної діяльності ... 88
28. **Поніманська Т.І.** Формування гуманістичних цінностей у дітей 7-го року життя ... 90
29. **Петренко О.Б.** Врахування ґендерних особливостей молодших школярів у навчально-виховному процесі ... 92
30. **Будз М.М.** Дитяча музика В.Косенка в естетичному вихованні молодших школярів ... 98
31. **Якимчук С.Н.** Педагогічні принципи ефективного впливу музики на процес виховання ... 100
32. **Рябоконь В.І.** Писанкарство на уроках образотворчого мистецтва ... 102
33. **Табаровець Л.М.** Лінгвістичні засади навчання іноземних мов (початкова школа) ... 107
34. **Іванова Л.І.** Літературна освіта молодших школярів у системі розвивального навчання ... 110
35. **Грипич С.Н.** Психолого-педагогічні умови морального виховання молодших школярів засобами дитячої літератури ... 112
ЧАСТИНА ІІ. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ДО РОБОТИ В УМОВАХ 4-РІЧНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ... 117
36. **Вашуленко М.С.** Перспективи модернізації початкової мовної освіти ... 117
37. **Гетманчук Н.О.** Комунікативна спрямованість вивчення прийменників у курсі української мови вищої школи ... 122

38. **Лесняк Н.В.** Мовленнєва практика на заняттях образотворчого мистецтва..... 126
39. **Богуш А.М.** Підготовка студентів до здійснення наступності і спадкоємності дошкільної і початкової ланок у системі неперервної освіти 129
40. **Воробйов А.М.** Психологічні особливості пізнавальних процесів молодшого школяра 131
41. **Безкоровайна О.В.** Педагогічні аспекти гуманізації особистості вчителя в умовах демократизації шкільного життя 134
42. **Литвиненко С.А.** Підготовка майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності 136
43. **Янцур М.С.** Профорієнтаційна робота вчителями початкової школи..... 138
44. **Михальська В.Р.** До проблеми функцій вчителя початкових класів (управлінський аспект)..... 142
45. **Манжелій Н.М.** До проблеми забезпечення наступності між дошкіллям і початковою ланкою освіти 145
46. **Дичківська І.М.** Інноваційна компетентність педагога як показник готовності до впровадження сучасних технологій дошкільної та початкової освіти 147
47. **Ярмак Т.М.** Інструментальна підготовка майбутнього вчителя музики початкової школи 150
48. **Мельник Ю.С.** Організація індивідуального навчання в телекомунікаційному освітньому середовищі 152
49. **Байбара Т.М.** Місце фахової методики у процесі формування педагогічного мислення майбутніх учителів початкових класів 155
50. **Можайкіна О.С.** Формування особистості неповнолітнього в контексті запобігання протиправної поведінки..... 158
51. **Вербець В.В.** Соціально-педагогічний моніторинг у навчально-виховному процесі 162
52. **Лопухівська А.В.** Особливості організації виховної роботи в сільських загальноосвітніх навчальних закладах 164
53. **Присяжнюк Н.І.** Навчальна домашня робота учнів початкових класів..... 167
54. **Трофімчук В.М.** Принцип комунікативно-особистісної організації навчальної діяльності у навчанні англійської мови на немовних факультетах..... 170
55. **Дуброва А.С.** Принцип новизни у комунікативному підході до оволодіння діалогічним мовленням на заняттях англійської мови 171
56. **Мороз Л.В. Кушнір Н.В.** Особливості перекладу на заняттях з іноземної мови немовних спеціальностей..... 174

Відомості про авторів 176

Наукове видання

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти

Збірник наукових праць

НАУКОВІ ЗАПИСКИ РІВНЕНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Випуск 26

Заснований в 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.
Редактор збірника наукових праць Коваль Г.П.
Технічний редактор Курченко Н.Б.
Комп'ютерна верстка Хомяк О.Л.

Здано до набору 24.03.2002 р. Підписано до друку 25.04.2003 р.
Формат 60х84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різографічний.
Ум. друк. арк. 26,83. Обл. вид. арк. 27,23. Замовлення № 18/1. Тираж 100.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 26. — Рівне: РДГУ, 2003. — 170 с.**

ISBN 966 — 7281 — 07 — 7.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії педагогіки, психології, дидактики, історії педагогіки, методики навчання, виховання, розвитку, трудової та графічної підготовки і профорієнтації дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379 **ББК 74.20**